

Két hónapja evez már,
cet se vizen, se égen.
Egészen elfáradt már,
aluszkaált evezteben.

Ó, milyen gyönyörű lenne
földön aludni végre!
Míg egy nap néz, néz és egy
sziget szökik szemébe.

Csónakját hóna alá csapja,
s a néptelen partra gázol.
„Pihenek – mondja – s megtérek!
Ha cet nincs, nincs mit csinálnom.”

Körbekerkező szigetén
bicajon minden irányba.
Több mint három nap odavolt,
mire visszaért, belefáradt.

Fölkurblizta hát a gramofont,
ívott, táncolt, dalolt nagyot,
hat szunyoghadat szétágyuzott,
s álmos lett, ásítózott.

Föl kell verni a sátrat,
hozzá is lát menten,
szögeket ver a földbe –
de most... a sziget... prüsszent!

Prüsszent és hősünkre reccsen:
– Ki mer itt ilyet tenni?
A híres cet orrába
sátorcöveket verni?

– Cet?! Cet! – (Kicsinkekis Úr
síkkong, ahogy torkán kifér.)
– Nem cet, oktondi, csak a
jobb orrcimpám, az a tér.

Viz alatt vagyok, érted?
S örülj, hogy megúszod, öccse.
– A sziget? – Micsoda sziget?!
Csupán az orrom csücske.

Kicsinkekis Úr megremeg.
– Ki csiklandozgat engem?
– Senki, csak megrázkódtam és
hozzád már semmi kedvem! –

Csöpp csónakját hóna alól
vízre veti a „jöttment”,
és egyből Gdyniába evez,
s onnan Varsóba röppen.

És most, ha valaki megkérdi,
látott-e valaha cetet,
orrát fennhordva, foghegyről
igy cicogtat: – No, meglehet...

Ember Mária

SZÓNYI PÉTER EMLÉKÉRE

Beszélgetés Diener Péterrel

... A mai élet sem nevezhető nyugodtnak, nem heverünk rózságyon, s korunk felettébb sűrű történe-
sű. Ezt joggal megállapíthatjuk és mégsincs jogunk esetleges tétlenségünket, meddőségünket ezzel men-
teni. Nem lehet ez mentség mások, de önmagunk előtt sem. Az élet nem tűr halogatást, nem vár, elmű-
lik. Nincs módunk magunkat időben sem előre, sem hátra helyezni; vállalni kell korunkat, s helytállni
azért az eszményért, amelynek szolgálatára a tehetség kötelez.

(SZÓNYI ISTVÁN: Kép. 1943)

Diener-Dénes Rudolf festőművész (1889–1956) fiával, Péterrel,
aki az összehasonlító irodalomtörténet egyetemi tanára
Toulouse-ban, egy másik kiváló magyar festő, Szőnyi Ist-
ván (1894–1960) fiáról, Péterről beszélgettünk ezen a nyá-
ron Franciaországban; úgy érzem, közre kell adnom a köz-
re tartozó részleteket. Legegyszerűbb ott kezdenem, hogy

Diener Péter a budapesti Corvina kiadásában 1971-ben megjelent Szőnyi-al-
bum előszavát idézte, Pataky Dénes művészettörténész írását:

– Talán rokona is lehetett a festőnek – vélte –, mindenesetre nagyon közelről kel-
lett ismernie. Az életrajzból, amit közöl, kiderül, hogy Szőnyi István mennyire
benne volt a régi magyar felső-középosztályban, magas rangú MÁV-tisztviselő fia
volt, felesége egy Horthy-korszakbeli államtitkár leánya, s a német megszállást
követően mégis vállalta a halálos kockázatot: műtermében, majd az ostrom alatt
a pincében „összesen tizenöt üldözöttet bújtatott” – írja Pataky Dénes. Ezek egyi-
ke én voltam. A műteremben utaltak ki nekem fekhelyet...

Valahányszor ilyen és ehhez hasonló emlékezéseket hallok, kérdések raja
tolakszik fel bennem. Az első mindjárt a „miért?”, a motiváció keresése,
akár egy krimiben, hiszen az idézett Pataky Dénes-szövegben a „halálos” jel-
ző a „kockázat” előtt nem költői túlzás. Hogy a rejtegető a rejtegetettekkel
együtt felkoncoltatik, ki volt plakatírozva a budapesti utcán, s hogy pusztán
a magyar festőművészek körében maradnak: Cserepes Istvánt (1901–1944) az
által a bújtatottakkal együtt lötték agyon a nyilasok a József utcai műterem
udvarán.

– Barátok voltak a szülők? – próbálkoztam.

– Nem. A művészek között jóformán mindenki ismert mindenkit. De itt nem ar-
ról van szó, hogy baráti szívességből fogadtak volna be Szőnyiék. Engem külön-
ben is Stefi néni vitt oda, Dési Huber István özvegye...

Dési Huber István festőművész (1895–1944) még a német megszállás előtt
halt meg a budakeszi tudószanatóriumban; „Nem bírta hát tovább a roncsolt
szív s tüdő...” – írja róla búcsúztatójában Radnóti Miklós. Dési Huber Ist-
vánné, Stefi néni a friss gyászt félretenni kényszerült, sürgősebb dolgot adott
a történelem:

– Stefi néninek volt valamilyen gyermekmentő akciója – folytatta Diener Péter
–, a részleteket nem tudom már, soha nem is tudtam, nem olyan idők voltak azok,
hogy a részletekről szó esett volna. De ahhoz, hogy Szőnyi Péterről beszélhessünk,
el kell mondanom röviden néhány, az én életrajzomat érintő dolgot. A nyilas hata-
lomátvétél, 1944 októbertől után egy ideig a Pozsonyi úti gyűjtőházakba kerültem...

– Mit jelent az, hogy „gyűjtőház”? Ezzel a szóval még nem találkoztam.

– Talán nincs is. Lehet, hogy én találtam ki. Az első periódus, ugye, az volt,

hogy a zsidók összeköltöztetésére csillagos házakat jelöltek ki, és a második, szigorúbb szakaszban a fővárosban szét-szórta a csillagos házakból átkényszerítették az embereket olyan házakba, ahol már szorosabban voltunk koncentrálni. Rémlik, hogy ezek eredetileg is csillagos házak voltak már, de most lettek csak igazi tömegszállások: matrakon, szalmazsákon tízen, húszan, harmincan is feküdtek egy-egy szoba padlóján: akár afféle „előgettó”-nak is nevezhetném. A belső szervezés a beutaltakat épp hogy életben tartotta; emlékszem, fiatalok jártak szobáról szobára nagy fazekakkal, és mindenkinek osztottak napi egy merőkanál levest, egy darab kenyeret. Azt pedig mindenki tudta, hogy bármikor rajtunk üthetnek a nyilasok, és vihetnek le minket a Duna-partra kivégezni. Aki tehetett, próbált is onnan elmenekülni... Nagyon kevesen tehettek. Érttem egy napon eljött Dési Huber Istvánné...

Stefi néni, már megint Stefi néni. Ismertem őt, többször jártam – már a hetvenes években – a kis Ipar utcai lakásban, amely szinte a padlótól a plafonig tele volt férje műveivel; egy részüket a Bizományi Áruházból vásárolta vissza; voltak ott megbízottai, akik értesítették, ha Dési Hubernek rajza vagy vázsza felbukkant. Rémlik, hogy a háború után is gyermekmentéssel foglalkozott valamelyik minisztérium, a népjóléti?, az egészségügyi?, a kultuszminisztérium? – mondjuk: – főelőadójaként, kallódó gyerekeknek szervezett otthont, és aztán később ilyen otthonokat felügyelt. Azokban az években bizonyára csinálhatott volna nagyobb pártkarriert is... Egyik volt kolléganőmnek, aki interjút készített vele, emlékébe egy üveg stoppolófát adott: ilyen elragadóan kedves pici néni volt Stefi néni.

– Dési Huberékkal már régről jóban voltak Diener-Dénésék? – kérdeztem.

– Érttem, hogy mire gondol, de azt kell felelnem, hogy nem. Ismerték egymást, apám ugyanabban a progresszív művész körben mozgott, mint Dési Huber István is, apámat azonban a politika sohasem érdekelte. Mesélhetnék néhány családi anekdotát arról, hogy apám még jóval 1945 után sem tudta, ki az a Sztálin, ki az a Rákosi... Ő csak festett. És amikor csendőrök vagy keretlegények hajtották gyalogszerrel valamelyik téglagyárból valamelyik téglagyár felé Hatvan irányába, ez is egy tipikus történet apámról, így szólt a mellette haladó társához, aki újságíró volt különben: „Nézd csak, nézd: tisztára Corot!” Az út menti bokroknak az az árnyékos-foltos festőisége – őt ez foglalkoztatta.

Meg a lehetséges francia párhuzam... Most, hogy ezt a beszélgetést felidézem, és a jegyzeteimet rendezgetem, előveszem a lexikont. Corot, Jean-Baptiste Camille (1796–1875) címszó alatt a következőkről olvashatok: „... a táj szelíd romantikája...”, „gyöngyházás tónusú színek...” „A fény és a levegő ábrázolásával lágyabbak lesznek a formák, puhábbak a körvonalak...”

– A Pozsonyi úti – nevezzük így: – „gyűjtőházban” még együtt volt a család?

– Már régen nem. Apámat, mint mondtam, elhajtották, ő onnan egyszerűen visszajött gyalog, de megint elfogták, és végül is bevitték a gettóba. Anyámat Budán egy orvoscsalád

bújtatta, úgy rendezték, hogy ő ott a háztartási alkalmazott. Aztán anyám átjött Pestre az utolsó hídon, a Ferenc József hídon, amit német egységek őriztek, és még siettettek is őt, mondván, hogy mindjárt fel fogják robbantani...

– A hidat a talpa alatt...

– No igen. De ennél is fantasztikusabb, hogy anyám átment a fronton, anélkül, hogy érzékelt volna. Megtalált engem a Szőnyi Istvánék pincéjében, a Baross utca 21. számú ház alatt, én boldogan kérdezgettem, hogy már Budán is oroszok vannak-e, ő meg ijedten tette rá a kezét a számra: azt hitte, hogy még itt is németek vannak... Anyám megtudta valahonnan, hogy apám a gettóban van, és '45 január 17-én vagy maximum 18-án elindultunk a gettó felé, hogy megkeressük apámat. Egész életemre megmaradó emlék, hogy minden égett, ahogy mentünk, és hullabúz volt mindenütt. Látom magam előtt azt a teret, meg tudnám találni újra, ahonnan stráfkocsikon szállították... olyan régi, szódavizes vagy söröskocsikon, amiket a háború előtt két nagy muraközi ló vontatott... és amiken valamikor az étkezédkbe vagy a kocsmákba hordták ki a szódavizes üvegeket vagy a sörshordókat... Most hullák voltak felrakva, keresztbe és hosszába, ahogyan a fát stószolják, és a megkékült, sovány lábak, a legtöbbször nem volt cipő, ki-lógtak a kocsik két oldalán... Apámat rögtön megtaláltuk: jött felénk az utcán. Rettenetesen sovány volt, és azt hiszem, életemben először láttam borostásan, mert ő minden reggel megborotválkozott. Borzasztóan nézett ki. Sírt... Egy tizenégy-tizenöt éves fiú az ostrom idején sok mindenre fel van készítve, de ez azért még nekem is sok volt. A húgom pedig, Zsófi, aki hat- vagy hét éves volt, és egy zár-dában helyezték el Budán, ott vészelte át, nem ismert meg minket, amikor érte mentünk...

– Mind a hárman?

– Nem. Apám nagyon rossz állapotban volt, vele nem lehetett volna Buda felszabadulása után mindjárt átmenni. Anyám és én mentünk át.

– Térjünk vissza akkor most Szőnyiekhez.

– Igen. A Pozsonyi úti házból Stefi néni engem először a Lónyay utcába vitt, az Emericanum kollégiumba. Részletekbe nem megyek bele; ott voltam, ha jól emlékszem, '44 december elejéig. Apácák főztek nekünk, persze, éhezünk. De nemcsak ezért gondoltam, hogy jó lenne innen minél előbb elkerülni, hanem azért is, mert a légópincében megismerkedtem egy nálam nagyobb fiúval. Úgy látszik, elnyertem a szimpátiáját vagy a bizalmát, mert hamarosan arról kezdett nekem beszélni, hogy készül valamire, partizáncsoportot fog alapítani, és engem ez érdekelne-e? Látom akkori önmagam, valószínűleg felcsillant a szemem... Két perc múlva rá kellett ébrednem, hogy ez egy nyilas, aki partizáncsoportot akar szervezni a szovjet hadsereg hátában. Meghült bennem a vér: mi lett volna, ha elárulom magam...

– Kik voltak ebben a kollégiumban?

– Mindenfélék. Erdélyi menekültek, azután olyan gyerekek, akik a szüleiket nem találták. Zsidó gyerekeket Stefi néni vagy talán még más is behozhatott, más vonalon is próbáltak gyerekeket menteni. Az egyik szobatársam Farkas Pólo volt, Farkas István festőművész fia, Pali persze,

de mindenki Pólónak nevezte; ő időnként elment az édesanyját meglátogatni, közel laktak oda, és egyik nap sírva jött vissza: az édesanyját feljelentette a házmester, a Gestapo érte ment, elvitték. Még azt is megtudta a házbeliektől, hogy az édesanyját megölték, mielőtt elhurcolták...

Az a torony jut megint eszembe, nem is váratlanul, mert sokszor eszembe jut, az a rejtelmes toronyház, amely megmagyarázhatatlan fenyegetésként jelen van Farkas István (1887–1944) számos művén; ráismerni véltem utóbb az auschwitz kaputoronyban. Mert őt oda szállították a kecskeméti gettóból... Most, hogy utánanézek születése dátumának, megint meglep, ami sokszor elgondolkoztatott már, a magyar művészvilág zártsága: Farkas István emlékkiállításának katalógusához 1947-ben és 1978-ban ugyanaz a François Gachot, volt francia követségi titkár írt előszót, aki bevezetőt adott a Diener-Dénes Rudolfról megjelent kis Corvínakötethez, s Farkas István művészetéről ugyanaz a Pataky Dénes, akinek Szőnyi Istvánról írt könyvéből idézett sorokat ennek a beszélgetésnek a kezdetén Diener Péter. Feljegyzéseimből látom, hogy az idézetnek folytatása is van:

„... De nemcsak a szépséggel tiltakozott a kor szörnyűségei ellen (mármint Szőnyi István. – A szerk.), a német megszállást követő terror üldözései és tömeges deportálásai idején sokan köszönhették neki életüket, kiket hamis papírokkal látott el... Emlékszem, milyen hallatlan ügyességgel készítette a hamis papírokat, igazolványokat, melyekre a pecsétet és a fiktív »Tombor alezredes« aláírást azután Péter (a fia: Szőnyi Péter. – A szerk.) hamisította rá...”

– Stefi néni egészen Szőnyiek bejárati ajtaja elé elkísért – emlékezett Diener Péter. – Aki ajtót nyitott, úgy nézett ki, mint a régi jó polgári családoknál a szobalány. Egyszer csak becsöppentem egy jól fűtött, meleg lakásba, rengeteg könyv, rengeteg kép közé, és volt mit enni! Együtt ültünk a nagy ebédlőasztalnál, a család, plusz néhány „vendég”, vacsorára rizs volt kacsaszírral...

– Ott volt az egész család? A lányuk is?

– Hogy Zsuzsa, aki tudtommal Olaszországban él, ott volt-e, nem tudom már. Ha csak öt-hat évvel idősebb volt, mint én, akkor szememben már a felnőttek világához tartozott, és nem érdekelt. Egy nagylány fényévnyi távolságra van egy kiskamasztól! Engem akkor a Szőnyi Péter iránti érdeklődésem foglalt le, ő két-három évvel idősebb volt nálam. Rögtön beavatott a mentési munkákba. „Műhely” a műterem egyik sarkában kapott helyet, ott tartotta a lemosott papírjait.

– Mit jelent az, hogy „le mosott” papír?

– Mondjuk egy katonai szabadságlevelet vegyi eljárással le lehetett tisztogatni, hogy olyan legyen, mint egy kütöltetlen úrlap, és akkor arra rá lehetett írni bármilyen más nevet és adatot. Fogalmam sincs ma már, milyen vegyszerekkel dolgoztunk. De hát Szőnyi Pista bácsi főiskolai tanár volt, nyilván értett a rézkarctechnikához, a restaurátiori eljárásokhoz. Péter afféle ezermestertípus lehetett.

– Ki volt még ebbe a munkába beavatva?

– Egyértelmű, hogy Szőnyi István volt a „főnök”.

Minden bizonnyal ő tanította meg rá a fiát, hogyan kell az ilyen papírokat lepucolni. Egészen biztos, hogy ő szerezte be a papírokat. Nyilvánvaló, hogy mint családfő, ő döntötte el, be lehet-e fogadni valakit, vagy milyen más módon lehet segíteni. Időközönként bizonyára jöttek valakik, és elvitték a megfelelő helyre az általunk gyártott iratokat; én nem láttam őket. Mi ketten úgy visszavonultunk a műterem sarkába, mint két serdülő korú kis indián összeesküvő, ott voltak különböző vegyszerek kis tintásüvegekben, vatta, ecset, itatóspapír, ezekkel nagyszerűen le lehetett tisztogatni bármely hivatalos iratot vagy igazolványt, majd pedig másik nevet írni rá. Nagyon fontos volt a zselatinpapír! A zselatinpapír fényes, mintha gyantás lenne, és kicsit áttetsző, mint a zsírpapír. Ha erre a zselatinpapírra az ember egy bizonyos fajta tintával valamit ráírt, rárajzolt, és utána rálehel, akkor azt, akár egy negatívot, rá lehetett pecsételni egy normál papírra. Péter ebben remekelt. Csak ránézett egy hivatalos körpecsétre, már vette is elő a körzöt és fordított írással a tükröképét úgy megrajzolta, hogy ez tökéletesen utánozta a régit. Nekem pedig megengedte, hogy én nyomjam rá az iratokra; egy kicsit el is kellett húzni, hogy bemozduljon és öregebbnek látszék. Akkor aztán tényleg nem lehetett észrevenni, hogy azt kézzel másolta valaki. Aláírásokat is hamisítottunk persze, az nem nagy ügy, minden gimnazista megtanulta, hogy a szülő vagy gondviselő aláírását belehamisítsa az intőkönyvébe...

– Mennyit „termelt” ez az „üzem”?

– Mint egy kisüzem. A gyerekkori élmény negyvenvalahány év után valószínűleg megnövekszik, lehet, hogy nem volt ott akkora paksaméta papír, valószínűleg nem százával gyártottuk a hamis igazolványokat, katonai szabadságos leveleket, csak tucatjával vagy még annyit se... Mindenesetre a munka komoly erőfeszítéssel, rendszeresen folyt, egészen addig, amíg le nem kellett költözni a pincébe. Ekkor mutatkozott meg az első különbség köztünk...

– Hogyhogy?

– Amikor már marha nagyon bombáztak, szőnyegbombázások voltak és utcai harcok, és azt hiszem, a ház lakóinak 99 százaléka már leköltözött a pincébe, akkor végre egy délután vagy este a Szőnyi család elhatározta, hogy most már muszáj lemenni... egészen közelről lehetett már hallani a detonációkat... és én azt mondtam: nem. Én nem megyek le. Egészen kicsit vitatkoztunk Pista bácsival, nem erőszakoskodott velem, a felnőtt a gyerekekkel; én azt mondtam, a bombától kevésbé félek, mint attól, hogy a pincében esetleg razziáznak a nyilasok. A család lement, Péter is velük, neki engedelmeskednie kellett, de valószínűleg lement volna különben is. Most megint átérezhettem azt a különbséget, ami a zsidók helyzete és a nem zsidók helyzete között fennállt... Elég az hozzá, hogy ők lementek egy bizonyos este, én meg fönt maradtam a legfelső emeleti lakásban, egy darabig néztem az ablakon át a világitó rakéták gyönyörű tűzijátékát, azután lefeküdtem, és elhatároztam, hogy engem a bomba nem izgat, nekem nem aludnom kell. Tényleg sikerült elaludnom, félálomban közelről irtó nagy becsapódást is hallottam, de hogy mekkora bomba lehetett, az reggel derült ki, amikor ki akartam menni fogat mosni a fürdőszobába, és nem volt fürdőszoba!... Az az ajtó, amely

a fürdőszobába vezetett, megvolt, a helyén volt, csukva volt. Amikor kinyitottam, űr tángott előttem.

- A lépcsőház megmaradt?

- Részben. De azért még le tudtam menni a család után a pincébe. Bizony, sápadtan fogadtak... Mert az a bomba az első emeletig lehatolt, egy hatemeletes háznak a fele le volt borotválva. Mialatt a pincében tartózkodtam, még aznap délelőtt a ház másik felét is elvitte a bomba, a műteremszobát is. Néhány órával később felmentünk Péterrel, a műterem falai a könyvespolcokkal még álltak, vittünk egy partvist meg egy ruháskosarat, egy kicsit kimásztunk az egyik kiálló „rombástyára”, és a partvissal belepiszkáztuk a könyveket a kosárba, már amennyit el tudtunk érni. Néhányat úgy sikerült lehozunk, hogy ráestek az udvart betöltő romhalmazra; arra aztán átmásztunk utánuk.

- És a festmények?

- Erről a következőket írja Pataky Dénes, nálam autentikusabb tanú: „Budapest ostroma alatt elpusztult Baross utcai lakása és műterme, sok képe pusztult el, sokat roncsként húzott ki a romok alól, köztük a »Zebegényi temetés«-t, melyet azután szerencsére, évekkel később sikerült restauráltatnom a Szépművészeti Múzeumban. A legnagyobb csapást azonban Péter halála jelentette, kinek az ostrom alatti nélkülözéstől, éhezéstől legyengült szervezete nem tudott a fertőző betegségnek ellenállni...”

- Pedig az akkori nélkülözések közepette... a Szőnyi család nem is éhezett annyira...

- Persze hogy nem. Még a pincében is volt mit ennünk, persze, beosztással éltek. Elmondtam már, hogy anyám az utolsó percben még átjött Budáról, a Ferenc József hídon és a Kálvin téren még németek voltak, de a Baross utcában már oroszok. Január 15-én vagy 16-án az óvóhelyek között áttört fali lyukban jelentek meg az elsők... Anyámmal egy-két napi várakozás után elindultunk megkeresni aput. Hogy Péterrel mi történt, csak később tudtuk meg, jóval később.

- Hogyan?

- Rémlík, hogy amikor apám már egy kicsit magához tért, mert sokáig volt ágyban fekvő beteg, akkor elmentünk együtt Szőnyi Pista bácsiékhoz, hogy megköszönhessük, amit értem tetek. Hogy megmentették az életemet. És talán ők mondták el, vagy addigra már hallottuk máshonnan, hogy Pétert elvitték az oroszok. De az olyan részleteket talán mégis ők mesélték, hogy attól félve: a szovjet patrujok összeszednek fiatal férfiakat, mintha azok hadifoglyok lennének, Péter valahogy bekerült a Vadász utcai „üvegházba”.

- Oda, ahol több ezer zsidó próbálta átvészelni a nehéz időköt... egy történelmi korszakkal azelőtt? A házat a svájci követség Idegen Érdekek Képviselete vette igénybe... a legendás Lutz konzul...

- Ez az. Kint volt a svájci zászló. Én elég csavargós fiú voltam, ameddig csak lehetett mászkáltam, és kívülről láttam a Vadász utcai üvegházat, amikor még zsidók reméltek ott menedéket. Valami olyan emlékem is van, hogy az utcában nagyon sokan álltak, talán bebocsátásra vártak, és én akkor elkönnyeltem, hogy ide nem lenne jó bejutni, mert ahol sokan vannak, az veszélyes.

- Mint kalkuláció, logikus, de azokban az időkben semmit sem lehetett előre kiszámítani. A Vadász utcai üvegházban, néhány szerencsétlen kivételtől eltekintve, a többség életben maradt. Amikor ellenben Szőnyi Péter próbált ott menedéket találni... a svájci védelem már nem számított. Hogy nézett ki?

- Péter? Kicsit magasabb volt nálam, szökés, egy jó sportos, tizenhét-tizennyolc éves srác... Állítólag még magyar földön halt meg, valamelyik ideiglenes hadifoglyótáborban, talán Kecskemét közelében.

Milyen folyóirat a

Kommentár?

Szabadelvű széles látókörű, biztos ízlésű, elfogulatlan, tisztességes.

Példaképe a kilencven éve fennálló amerikai *Commentary*.

A jelenvaló múltat éppúgy fürkészi, mint a múlt-tá váló jelent.

Nem a fű alól, hanem a magasból szemlélődik. Szívén viseli a kisebbségek sorsát, így a Magyarországon különösen problematikus létű zsidóságot. Elő szeretné mozdítani a Kárpát-medencében élő nemzetiségek közeledését. Nem tágit az emberek közti egyenlőség kipróbált eszméjétől. Világosan beszél, és amit elmond, bizonyítja, illusztrálja. És olvasmányának sem utolsó.

Miért fizessen elő a Kommentárra?

- Mert az újságosstandokat elborítják a szabad sajtó kétes termékei.
- Mert saját meggyőződését láthatja igazolva benne.
- Mert a keresők lapja, és úgy hisszük, egyelőre még Ön is keresi, nem találja meg az igazságot.
- Mert nem akarjuk, hogy zavarba jöjjön, ha barátai megkérdezik: előfizette-e már.
- Mert így engedményhez jut, nemcsak kényelemhez.
- Mert a tiszta gondolkodás a mai körülmények között a túlélést jelenti.

Egy szám ára: 72 Ft.

Évi tíz szám előfizetéssel: 640 Ft.

A lap előfizethető a Polliacqua Kft. számláján: Általános Értékforgalmi Bank 204-13961. Előfizetőink jelentkezését várjuk a szerkesztőség címén (Pelle János, 1055 Budapest, Honvéd utca 24. V. em 1.) vagy telefonján: 131-8484.